

ABORDAREA CONCEPTUALĂ INTEGRATĂ A PATRIMONIULUI NATURAL ȘI CULTURAL ÎN CONVENȚII INTERNAȚIONALE

Lector univ. dr. ecolog-urbanist, drd. geogr. Alexandru-Ionuț PETRIȘOR

În anul 1987 dr. **Gro Harlem Brundtland**, Președinte al Comisiei Internaționale pentru Mediu și Dezvoltare și prim ministru al Norvegiei, semnează un raport intitulat „*Viitorul nostru comun*”, în care definește **dezvoltarea durabilă** ca „*dezvoltarea care permite societății umane de a asigura satisfacerea necesităților prezente fără a compromite abilitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile necesități în același mod*” (Brundtland, 1987). Cheia înțelegerii acestui concept este reprezentată de „*pilonii economici, sociali și ecologici ai dezvoltării durabile, și cum sunt aceștia conectați în mod intrinsec*” (Buge și Watters, 2003). Altfel spus, dezvoltarea durabilă se bazează pe perceperea „*mediul înconjurător*”, care include deopotrivă mediul fizic și biologic natural, precum și mediul transformat de către specia umană ca o ierarhie de sisteme socio-ecologice cuplate (Vădineanu, 2004) sau, din perspectiva economiei (BSRIA, 1996), ca pe un tot unitar format din patru tipuri de capital: *natural* (bunuri și servicii de mediu, inclusiv biodiversitatea și culoarele ecologice), *produs de om* (clădirile, utilajele și infrastructura aferentă), *uman* (cunoștințele și abilitățile practice ale populației umane) și *social* (relațiile juridice și socio-economice care dau coeziune și stabilitate societății omenești). La cele patru tipuri, summitul de la Oagadougou (Burkina Faso, 2004) a adăugat o *componentă culturală*, diversitatea culturală fiind un factor de creștere economică, iar patrimoniul cultural, un vector al dezvoltării durabile (CCPEC, 2006).

Documentele Conferinței Europene a Miniștrilor Responsabili cu Amenajarea Teritoriului (CEMAT) arată că dezvoltarea spațială durabilă asigură coerența obiectivelor socio-economice în raport cu teritoriul și funcțiile ecologice și culturale ale acestuia, având ca obiectiv ameliorarea calității vieții generațiilor prezente și viitoare, prin crearea unor comunități durabile capabile să gestioneze și să utilizeze resursele în mod eficient, exploatând potențialul inovator ecologic și social al economiei și garantând prosperitatea, protecția mediului și coeziunea socială (Colignon, 2009).

În acest context, conceptul de biodiversitate este ca diversitate a sistemelor ecologice ca sisteme-suport al vieții (incluzând diversitatea sistemelor biologice de rang superior speciei integrate în ierarhia biologică de organizare — biocenoză, biom, biosferă) și a unităților hidrogeomorfologice (inclusiv a habitatelor) — ecodiversitate în sens strict, diversitate a sistemelor biologice cu rang de specie și a taxonilor din cadrul ierarhiei taxonomice (diversitate de tip ù) — biodiversitate în sens strict, diversitate a genetică a populațiilor, speciilor, resurselor genetice (inclusiv a speciei umane) și diversitate etnoculturală (a sistemelor socioeconomice) — Vădineanu, 1998. Diversitatea etnoculturală constă în prezența mai multor culturi aparținând diferitelor grupuri etnice sau religioase și în diversitatea lingvistică (Petrișor, 2008).

Economia ecologică distinge se disting: capitalul natural („*rețeaua sistemelor ecologice care funcționează în regim natural și [a] sistemelor antropizate prin transformarea și simplificarea primelor categorii*” (Vădineanu, 1998)”, constând în bunuri și servicii de mediu — Negrei, 1999), capitalul creat (incluzând capitalul fizic (produs de om) — BSRIA, 1996, capitalul social/instituțional și capitalul uman/cultural — Vădineanu, 1998).

Cultura poate fi privită într-o triplă perspectivă: (1) ca tot ceea ce nu este înnăscut în ființa umană, combinație a elementelor materiale (artefacte) și cognitive; inspirația provine din antropologie, etnologie și istoria tehnicii, (2) ca fiind formată din facultățile mentale ale indivizilor și sistemului de semne pe care aceștia îl folosesc pentru a comunica — sunt importante convorbirile, poveștile și imaginile; inspirația provine din lingvistică, semiotică etc., (3) în sens restrâns, percepută ca fiind legată de activitatea artistică: instituțiile culturale sunt muzee, biblioteci, teatre, teatre de operă și operetă, monumente istorice etc.; inspirația provine din istoria artelor în general și a istoriei literaturii în special, accentul cade pe creativitate (Claval, 2003).

Agenda 21, elaborată ca urmare a Conferinței Națiunilor Unite pentru Mediu și Dezvoltare (Rio de Janeiro, 1992) recunoaște faptul că populațiile indigene sunt păstrătoarele unor culturi bazate pe moduri de viață tradiționale, în armonie cu natura, promovate de principiile dezvoltării durabile, și recomandă „*recunoașterea și promovarea metodelor și cunoștințelor populațiilor indigene pentru conservarea biodiversității și utilizarea durabilă a resurselor biologice, asigurând participarea acestor grupuri la beneficiile obținute din utilizarea metodelor și cunoștințelor tradiționale*” prin „*măsuri adecvate de împărțire egală a beneficiilor rezultate din utilizarea și studiul biodiversității între surse și utilizatori*” și de

„implementare a drepturilor țărilor de origine a resurselor genetice, în particular a celor în curs de dezvoltare, de a beneficia de dezvoltarea biotehnologiei și utilizarea produselor obținute cu ajutorul acesteia”. De asemenea, Agenda 21 subliniază importanța participării la procesul decizional a grupurilor locale și de interes, inclusiv a populațiilor indigene.

În acest sens, lucrarea „*Europe’s Environment – The Dobøí Assessment*” (rezultatul unei serii de evaluări a biodiversității continentului european: Dobøí – 1995, Aarhus – 1998, Kiev – 2003 și Belgrad – 2007) prezintă și o listă conținând 56 de probleme de mediu, printre care se regăsește și pierderea patrimoniului cultural tradițional (Stanners și Bourdeau, 1995).

Un exemplu al interconexiunilor dintre diversitatea etnoculturală și cea a sistemelor biologice este oferit prin studiul diversității lingvistice, componentă a diversității etnoculturale. Studiile efectuate de experți arată că diversitatea lingvistică este în scădere. Din cele 6.912 limbi vorbite azi, 3.000 vor dispărea până în 2100. În plus, 95% din populație vorbește 15 limbi, dar circa 60 de limbi sunt vorbite de o singură persoană, iar 3/4 din limbile vorbite sunt indigene (Petrișor, 2007). Legătura dintre diversitatea lingvistică și cea biologică este subliniată de faptul că în nouă țări care sunt vorbite 60% din toate limbile, șase dintre cele nouă adăpostind ecosisteme și specii unice de floră și faună (Petrișor, 2007).

În geografie, Isaak S. Zonneveld (1972) definește peisajul ca „*entitate holistică formată din diferite elemente care se influențează reciproc*” (Wu și Hobbs, 2007). În ecologie, literatura de specialitate anglo-saxonă reunește în același termen („*landscape*”) două concepte: peisajul și complexul de ecosisteme, precizând astfel scara de abordare. În amenajarea teritoriului, peisajul reprezintă unitate formată din rezultatul interacțiunii dintre om și natură (Parlamentul României, 2002) de-a lungul timpului (IUCN, 1994) și modul în care este perceput acesta de către populație (Parlamentul României, 2002; Philips, 2002). Comentând această definiție, Ministrul Mediului și Amenajării Teritoriului din Slovenia arată că „*natura și cultura se întâlnesc în peisaj*” (Janèie, 2007). În același cadru conceptual se plasează și noțiunea de *peisaj cultural*, definită de Convenția-cadru asupra valorii patrimoniului cultural pentru societate (Faro, 2005) ca *ansamblu al resurselor moștenite din trecut, identificate de oameni în mod independent de titlul de proprietate, ca reflexie și expresie a valorilor, credințelor, cunoștințelor și tradițiilor în continuă devenire, incluzând toate aspectele de mediu rezultate din interacțiunea dintre om și natură de-a lungul timpului* (COE, 2005). Documentul subliniază importanța conservării acestui patrimoniu în contextul dezvoltării durabile.

Conform Convenției privind protecția patrimoniului mondial, cultural și natural, elaborată în cadrul Conferinței generale a Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură, întrunită la Paris (17 octombrie — 21 noiembrie 1972), acest patrimoniu cuprinde „totalitatea monumentelor realizate de om și naturale, ansamblurilor de construcții, siturilor cu valoare istorică, estetică, etnologică sau antropologică universală, formațiunilor geologice și fiziografice, a zonelor strict delimitate constituind habitatul speciilor animale și vegetale amenințate, a siturilor sau zonelor naturale strict delimitate cu o valoare universală”. Abordări asemănătoare se regăsesc și în instrumente europene — Recomandarea 1130/1990 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, Convenția europeană a peisajului și Convenția privind protecția patrimoniului arhitectural european, sau locale: Codul Valon al Amenajării Teritoriului, Urbanismului și Patrimoniului (Petrișor, 2008).

Abordarea integrată se regăsește și în documentele strategice care guvernează dezvoltarea României: Planul Național de Dezvoltare 2007-2013, Conceptul Național Strategic de Dezvoltare Spațială România 2025, Cadrul Strategic Național de Referință 2007-2013, dar și în legi cum ar fi Hotărârea pentru aprobarea Regulamentului general de urbanism (legea 525/1996), Legea privind amenajarea teritoriului și urbanismul (350/2001) — Petrișor, 2008. În final se impune și o subliniere a modului corect de interpretare a conceptului de **conservare**. În cazul diversității biologice, conservarea a fost văzută prin prisma modelului „creșterii zero” ca prezervare strictă, într-o stare intactă, a sistemelor ecologice, speciilor și celorlalte componente (de altfel imposibilă). În ceea ce privește arhitectura, D. Rodwell (1992) scria: „Văd conservarea ca fiind marginalizată, dominată de istoricii arhitecturii, și fără să fie legată de funcțiunile clădirilor și orașelor istorice, decât atunci când sunt folosite ca scenă istorică. Nu cred că motivația ei dominantă este legată de condiții și de cadrul în care trăiesc oamenii zi de zi.” În contextul dezvoltării durabile, conservarea integrată a diversității (naturale și culturale) înseamnă asigurarea integrității structurale și funcționale a sistemelor socio-ecologice cuplate în limitele capacității de suport și păstrarea pentru posteritate a unor eșantioane reprezentative pentru spațiul biogeografic global, macroregional, național, regional sau local. În contextul acestei abordări, conservarea implică și restaurarea a ceea ce este degradat prin tehnici ce țin în cazul sistemelor ecologice de ingineria ecologică, iar în cazul arhitecturii, urbanismului, și amenajării teritoriului, prin metodele specifice acestora. Tehnicile specifice ingineriei ecologice sunt restaurarea

(readucere într-o stare/ condiție trecută), mitigarea/compensarea (diminuare sau compensare a unor reduceri funcționale), crearea (conversia unui tip de sistem într-altul într-un amplasament în care în ultimii 100-200 de ani nu a existat acest tip, altfel se vorbește despre restaurare), îmbunătățirea (potențarea uneia sau mai multor valori ale unor părți sau ale întregului sistem — pot fi diminuate altele), reabilitarea (uneori sinonim cu restaurarea sau o componentă a acesteia, reprezintă conversia unui sistem într-altul existent înainte pe amplasamentul respectiv; diferența constă în faptul că nu se revine la starea preexistentă, ci o transformare într-un sistem nou sau alterat, ce reprezintă o stare apreciată ca fiind mai bună decât cea actuală), ameliorarea / regenerarea (similar reabilitării, pornește de la elemente rămase din vechiul sistem) și biomanipularea (folosirea agenților naturali, a proceselor naturale) — Petrișor, 2007.

În concluzie, analiza reflectării conceptelor de patrimoniu natural și cultural, diversitate naturală și culturală în documentele internaționale și autohtone relevă faptul că abordarea integrată, necesară datorită interdependenței acestora, reprezintă totodată și singurul mijloc de identificare, protecție, conservare și dezvoltare a acestora.

Bibliografie

- BRUNDTLAND, G. H., (1987), *Our Common Future*, WCED, Oxford University Press, Oxford.
- BUGGE, H. C., WATTERS, L., (2003), *A Perspective on Sustainable Development after Johannesburg on the Fifteenth Anniversary of Our Common Future: An Interview with Gro Harlem Brundtland*, Georgetown International Environmental Law Review, vol. 15, pag. 359-366.
- ***Building Services Research and Information Association — BSRIA (1996), *Sustainable construction — the UK viewpoint*, Report 79150/1 Draft 2 for consultation.
- ***Centrul de Cercetare, Proiectare, Expertiză și Consulting — CCPEC (2006), *Conceptul Național de Dezvoltare Spațială România 2025 — Sinteză*, Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, pag. 4.
- CLAVAL, P., (2003), *The cultural approach in geography: Practices and narratives*, în: *Proceedings of the Conference The Cultural Turn in Geography, Part I — Cultural Geography: the Theoretical Approach*, Gorizia Campus, pag. 15-22.
- COLIGNON, P., (2009), *Situation et défis du monde rural — Le patrimoine et le paysage au cœur des enjeux du développement territorial durable*, Aménagement du territoire européen et paysage, nr. 88, pag. 99-103.
- ***Council of Europe — COE (2005), *Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society*, Council of Europe Treaty Series, nr. 199, pag. 3.
- ***IUCN (1994), *Guidelines for protected areas management categories*, Cambridge, UK.
- NEGREI, C. C. (1999), *Contabilitatea mediului*, în: Vădineanu A., *Dezvoltarea durabilă*, Vol. al II-lea. *Mecanisme și instrumente*, Editura Universității din București, pag. 136-158.
- ***Parlamentul României (2002), *Lege nr. 451 din 8 iulie 2002 pentru ratificarea Convenției europene a peisajului, adoptată la Florența la 20 octombrie 2000*, *Monitorul Oficial*, nr. 536(1).
- PHILIPS A. (2002), *Management Guidelines for IUCN Category V Protected Areas: Protected Landscapes/Seascapes*, Cambridge, UK.
- PETRIȘOR A. I. (2007), *Analiză de mediu cu aplicații în urbanism și peisagistică*, Editura Universitară „Ion Mincu”, București, România.
- PETRIȘOR, A., I. (2008), *Ecologie urbană, dezvoltare spațială durabilă și legislație. O abordare ecologică a relațiilor dintre om, spațiul construit și mediu*, Editura Fundației România de mâine, București.
- RODWELL, D., (1992), *Preserving and Enhancing*, *Context* 36, pag. 16.
- STANNERS, D., BOURDEAU, P., (1995), *Europe's Environment — The Dobøi Assessment*, European Environment Agency, Copenhagen.
- WU J., HOBBS R. J. (2007), *Key Topics in Landscape Ecology*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, pag. 272.